

An Analysis of the Effects of Establishing Ecotourism Residence on Development of Rural Settlements

(A Case Study of Radakan Village, Chenaran County)

Aliakbar Anabestani¹, Hasan Giyahi², Mahdi Javanshiri³

1- Associate Professor, Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

anabestani@um.ac.ir

2- Ph.D. Student, Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

3- Ph.D. Student, Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Abstract

The establishment of ecotourism residence in villages around large cities with historical and natural monuments has grown in recent years and is backed by relevant organizations. On the other hand, the problems of urbanization and the love of nature in human beings lead them into nature and quiet regions. Therefore, this is a good opportunity for the rural development through tourism and its services. This research particularly seeks to analyze the effects of establishing ecotourism residence on the development of rural settlements in the Radakan village, Chenaran County. This study is an applied research conducted in a descriptive-survey method. The population of the study consisted of residents of Radakan village (N = 3734). The sample size based on Cochran formula was 146 villagers which were randomly selected. The main tool for collecting the data and measuring the variables of the study is questionnaire. Validation (validity) indicators were evaluated and judged by 10 judges specializing in tourism studies. The reliability coefficient of the questionnaire was also confirmed by Cronbach's test (with a value of 0.91) at a high level. Data analysis was performed using SPSS software in factor analysis. The results of the research from the reduction of 37 variables indicate that 8 extracted factors accounts for 88.69% of the variance, indicating that factor analysis and the variables were satisfactory. Accordingly, the job creation factor that explains 21.65% of the 20 impact of the ecotourism residence includes the variables of direct and indirect employment, the expansion of employment opportunities for women, and creation of new employment opportunities. The factor of increasing the production and income with variance of 18.69 and local identity enhancement factor with the variance of 14.23 and the highest percentage, and the physical architectural (with variance of 4.75) and socio-cultural factors (with variance of 3.12) have the least impact on the development of Radakan village through ecotourism residence. Besides, according to the results of single sample t-test, the fourth factor (boom in service sector) with the statistic 9.11 and the first factor (job creation) with the statistic 8.62, have had the greatest role.

Keywords: Ecotourism residence, rural development, factor analysis, tourism, Radakan Village.

فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)
سال هشتم، شماره دوم، (پیاپی ۲۹)، تابستان ۱۳۹۷
تاریخ وصول: ۹۶/۰۸/۲۴ تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۱/۲۶
صص: ۲۴-۱

بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی

(نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران)

علی اکبر عنابستانی^{۱*}، حسن گیاهی^۲، مهدی جوانشیری^۳

- ۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
- ۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
- ۳- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

اقامتگاه‌های بوم‌گردی چند سالی است در روستاهای اطراف شهرهای بزرگ و دارای آثار تاریخی و طبیعی شکل گرفتند و سازمان‌های متولی از آنها حمایت می‌کنند. از سویی نیز مشکلات شهرنشینی و فطرت طبیعت‌دوست آدمی، او را به دامان طبیعت و مناطق آرام می‌کشاند؛ بنابراین این عامل فرصت خوبی است تا اسباب توسعه روستایی با گردشگری و خدمات آن فراهم آید. این پژوهش قصد دارد آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی را بر توسعه سکونتگاه‌های روستای رادکان چناران تجزیه و تحلیل کند. پژوهش حاضر از حیث هدف، کاربردی و از نظر نحوه گردآوری اطلاعات، توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش ساکنان روستای رادکان (N=3734) و حجم نمونه براساس فرمول کوکران و به طور تصادفی ساده، ۱۴۶ نفر از اهالی روستاست. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها و سنجش متغیرهای پژوهش، پرسش‌نامه است. میزان اعتبار (روایی) شاخص‌ها را ۱۰ نفر از داوران متخصص در حوزه مطالعات گردشگری ارزیابی و داوری کردند. در ادامه میزان پایایی پرسش‌نامه با بهره‌گیری از آزمون کرونباخ (با رقم ۰/۹۱) در سطح بالایی تأیید و داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS در قالب روش تحلیل عاملی تجزیه و تحلیل شد. نتایج پژوهش از تقلیل ۳۷ متغیر، بیان‌کننده ۸ عامل استخراج شده بود که ۸۷/۶۹ درصد از واریانس را تبیین می‌کند و نشان از رضایت‌بخش بودن تحلیل عاملی و متغیرهای بررسی شده دارد؛ بر این اساس عامل اشتغال‌زایی که ۲۱/۶۵ درصد اثرگذاری اقامتگاه بوم‌گردی را تبیین می‌کند، شامل متغیرهای ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، گسترش فرصت‌های شغلی برای زنان و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید است؛ عامل افزایش تولید و درآمد با واریانس ۱۸/۶۹ و عامل تقویت هویت محلی با واریانس ۱۴/۲۳، بیشترین درصد و عوامل کالبدی - معماری با واریانس ۴/۷۵ و اجتماعی - فرهنگی با واریانس ۳/۱۲، کمترین درصد اثرگذاری اقامتگاه‌های بوم‌گردی را بر توسعه روستای رادکان تبیین می‌کنند؛ همچنین با توجه به نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای، عامل چهارم (رونق‌بخش خدمات) با آماره ۹/۱۱ و عامل اول (اشتغال‌زایی) با آماره ۸/۶۲ بیشترین نقش را در این زمینه داشته‌اند.

واژه‌های کلیدی: اقامتگاه بوم‌گردی، توسعه روستایی، تحلیل عاملی، گردشگری، روستای رادکان.

مقدمه

حال که روند شهری شدن به تدریج در حال افول است و الگوی شهرگزیزی دیده می‌شود و از سویی ارزش و اهمیت زندگی روستایی و بومی بیش‌ازپیش نمایان شده است، می‌باید بسترسازی خدمتی فضاها را روستایی به گونه‌ای طراحی شود تا حضور گردشگران، زمینه را برای توسعه اقتصادی و اجتماعی آنها فراهم کند.

مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای نشان می‌دهد ارائه ندادن یا ارائه نامناسب خدمات اقامتی و رفاهی از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی گردشگری کشور، به ویژه گردشگری روستایی است و مجموعه گردشگری را با مشکل مواجه کرده است؛ برای نمونه مطالعه وضعیت زیرساخت‌های گردشگری روستای تاریخی «ابیان» - یکی از شناخته شده‌ترین روستاهای هدف گردشگری کشور - نشان می‌دهد ارائه نامناسب خدمات رفاهی و اقامتگاهی، مهم‌ترین ضعف گردشگری این روستا محسوب می‌شود (منافیان و دانشور عامری، ۱۳۹۳: ۳۴۳). خوشبختانه با توجه به سابقه درخشان معماری در ایران (با وجود مداخلات گسترده و بدون چشم انداز در بافت‌ها و معماری روستایی که آسیب‌های جبران‌ناپذیری به پیکره آن وارد کرده است)، هنوز هستند روستاهایی دارای بافتی همگن و هماهنگ با محیط و خانه‌هایی باصلابت و استوار که از روح سادگی در کنار عناصر مهم معماری برخوردارند. در این میان، تغییر نگرش مردم و درک اهمیت معماری دلنواز سنتی و بومی، زمینه را تا حد زیادی برای اقبال گردشگران به روستاها و استفاده از خانه‌های روستایی فراهم کرده است. این عوامل در کنار لزوم ارائه خدمات مناسب گردشگری در روستاها، کاهش درآمدهای کشاورزی، افزایش آگاهی جامعه روستایی از مزایای گردشگری و...، فضا را به سمت استفاده از خانه‌های قدیمی و سنتی سوق داده است؛ به طوری که امروزه شاهد مرمت و بازپیرایی خانه‌های روستایی و استفاده از آنها به منزله اقامتگاه و واحد پذیرایی گردشگری هستیم (صلواتی و گهروی، ۱۳۹۳: ۵۰). این اقامتگاه‌ها از سوی سازمان متولی گردشگری کشور با عنوان «اقامتگاه بوم‌گردی» معرفی شده است که خوشبختانه اهالی روستا و نیز گردشگران از آنها استقبال کرده‌اند.

هرچند ایجاد فضاها اقامتی روستایی در سطح جهان از سابقه زیادی برخوردار است، اقامتگاه‌های بوم‌گردی، اصطلاحی است که طی چند سال اخیر در سطح گردشگری روستایی کشور رایج شده است و یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه گردشگری روستایی به شمار می‌آید. بدون شک ایجاد و بسترسازی برای توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی در روستاها، آثار اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بسیاری را در پی خواهد داشت و نتایج آن سراسر فضای جغرافیایی کشور را بهره‌مند خواهد کرد. در این راستا این مقاله می‌کوشد با بررسی نتایج اجتماعی و اقتصادی ایجاد اقامتگاه بوم‌گردی ارگ رادکان روستای تاریخی رادکان شهرستان چناران نشان دهد حفاظت و نگهداری آثار تاریخی روستایی و مرمت آنها و نیز استفاده درست از آنها، علاوه بر پاسداشت ارزش‌های معماری بومی و سنتی، زمینه را برای توسعه سکونتگاه‌های روستایی فراهم خواهد کرد.

پرسش‌های پژوهش

بر مبنای آنچه گفته شد، پرسش‌های پژوهش این است:

- ۱- ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی در سکونتگاه‌های روستایی به چه میزان منجر به توسعه سکونتگاه‌های روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی خواهد شد؟
- ۲- ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر جذب گردشگر در روستای رادکان تأثیر داشته است؟

مبانی نظری پژوهش

طبیعت‌گرایی انسان

تا پیش از انقلاب صنعتی و ماشینی شدن جهان، انسان جزئی از طبیعت بود و رابطه بسیار نزدیکی با آن داشت (البته این نزدیکی در فرهنگ‌های مختلف شدت و ضعف دارد). دستیابی به آرامش واقعی، یکی از خواسته‌های همیشگی بشر بوده است. بدون شک بخش وسیعی از تلاش‌های علمی بشر و کشف رازهای ناگشوده جهان طبیعت برای دستیابی به امکاناتی است که آرامش و آسایش را برای انسان به ارمغان آورد. امروزه با وجود تمام رفاه و آسایشی که برای انسان معاصر در سایه امکانات و ... حاصل شده، مشکلات جدیدی هم پیش روی او قرار گرفته و به نوعی آرامش را از جامعه سلب کرده است. انسان متمدن امروزی به دلیل بهره‌برداری بی‌رویه از طبیعت و ماشین‌زدگی با مسائل فراوانی روبه‌رو شده است (خازنی و علی‌محمدی، ۱۳۹۴: ۲۷)؛ فاصله گرفتن از زندگی روستایی و پیرو آن دوری انسان از طبیعت و مواهب آن و مواجهه با الگوهای معیشتی شهرنشینی و صنعتی، از ویژگی‌های زندگی امروز است. زندگی شهرنشینی که همواره با فشار، استرس، انواع آلودگی‌ها و بیماری‌های روحی - روانی عجین شده، روزه روز نیاز بازگشت به گذشته و زندگی به سبک سنتی را بیشتر کرده است (فرجی راد و احسانی، ۱۳۹۰: ۶۳). محیط پاک و خرم روستاها با معماری دلنوازش، تأثیر شگرفی بر روح و روان افراد دارد.

بوم‌گردی و اکوتوریسم

در اواخر قرن ۲۰ و در پی مطرح شدن موضوع توسعه پایدار روستایی، زمزمه‌هایی از واژه اکوتوریسم^۱ (طبیعت‌گردی یا بوم‌گردی) به گوش رسید. در سال‌های اخیر تعریف اکوتوریسم همواره تغییر کرده (بوکلی^۲، ۲۰۰۹: ۴) و کامل‌ترین آن تعریفی است که اتحادیه جهانی حفاظت (WCU) در کتاب «اکوتوریسم، اصول، تجربیات و سیاست‌ها» تألیف مگان اپلرود آورده است: سفری مسئولانه از نظر محیط زیستی است که به منظور لذت بردن از مناطق نسبتاً بکر طبیعی (و هرگونه ویژگی فرهنگی موجود در منطقه از گذشته و حال) ترتیب داده و باعث ترویج حفظ محیط زیست می‌شود. در طول این سفر، گردشگران کمترین تأثیرات منفی را بر منابع طبیعی می‌گذارند و مردم بومی در سود حاصل از فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی شریک می‌شوند. برگزینندگان این نوع سفرها ترجیح می‌دهند سفرهایی را در دل مناطق طبیعی داشته باشند که آنها را به طبیعت نزدیک می‌کند (اپلرود، ۱۳۹۳: ۱۷).

¹ Ecotourism

² Buckley

اکوتوریسم، ارزشمندترین شاخهٔ طبیعت گردی است که قصد دارد به شیوهٔ خردمندانه‌ای با کمترین اثر منفی بر طبیعت و فرهنگ منطقه، بیشترین فایده را برای آن داشته باشد (وود^۱، ۲۰۰۲: ۷). این نوع گردشگری علاوه بر تعامل با جاذبه‌های طبیعی (رودخانه، کوهستان و...)، با زندگی و هنجار مردم محلی نیز در ارتباط است که خود نیز در تعامل با جاذبه‌های طبیعی است؛ از سوی دیگر طبیعت گردی، نوعی گردشگری است که در بسیاری از نقاط دنیا، فرصت‌های بی‌ظنیری را برای توسعهٔ روستایی فراهم کرده است (عناستانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۴). یکی از ویژگی‌های اساسی اکوتوریسم، توجه ویژه به جوامع محلی در کنار حفظ و حراست از محیط طبیعی و آداب و رسوم و فرهنگ آنهاست. در این راستا، توسعهٔ اقامتگاه‌های بوم گردی از مؤثرترین ابزارهایی است که ضمن حفظ و رعایت اصول اساسی اکوتوریسم، نقش چشمگیری در توسعهٔ جوامع محلی و مشارکت آنان در امور گردشگری دارد (زیپل^۲، ۱۹۹۸: ۴۸۵).

اقامتگاه بوم گردی و تأثیر آن بر توسعهٔ روستایی

از سال ۱۹۹۴ میلادی و در نخستین هم‌اندیشی بین‌المللی انجمن‌های تخصصی اکولوژ، نوع جدیدی از اقامتگاهها با نام «اقامتگاه بومی یا اکولوژ» به صورت رسمی به دنیای گردشگری معرفی شد که در این نوع، ساختار اقامتگاه با هویت آن درهم‌تنیده بود. اقامتگاه‌های بوم گردی یا اکولوژ، اقامتگاه‌هایی هستند که در محیط‌های طبیعی و روستایی با رعایت سطح ممکن ضوابط زیست محیطی و به شکلی سازگار با معماری بومی و سیمای طبیعی منطقه برای اسکان و پذیرایی از گردشگران احداث شدند یا خانه‌های تاریخی و قدیمی موجود در روستاها هستند که پس از مرمت به اقامتگاه تغییر کاربری دادند و ضمن بیشترین تعامل با جامعهٔ محلی، زمینهٔ حضور و اقامت طبیعت گردان را با کیفیتی پسندیده و تعریف شده در محیط‌های طبیعی و روستایی فراهم کردند (هاوکینز^۳، ۲۰۰۴: ۲۴۴-۲۱۹). براساس نخستین تعریف رسمی در سال ۲۰۰۲ میلادی، اقامتگاه بومی یا اکولوژ، امکانات اقامتگاهی گردشگری است که به معیارهای زیر پایبند است:

حفاظت از محیط طبیعی و فرهنگی پیرامون؛ - ایجاد کمترین اثر بر محیط طبیعی اطراف اقامتگاه هنگام ساخت آن؛ - استفاده از معماری و مصالح بومی و داشتن بافت فرهنگی و فیزیکی خاص با توجه و هماهنگی با فرم، منظره و رنگ محیط؛ - بهره‌گیری از سیستم‌های آبرسانی پایدار و کاهش مصرف آب؛ - به‌کارگیری روش‌هایی برای بازیافت زباله‌های خشک و دفع دیگر انواع زباله بدون آسیب‌رسانی به محیط؛ - استفاده از انرژی‌های پایدار به روش‌های سنتی و به‌کارگیری انرژی‌های نو با بهره‌گیری از وسایل مدرن؛ - کار گروهی همراه با به‌کارگیری جامعهٔ محلی؛ - ارائهٔ کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی ویژهٔ کارکنان، گردشگران و مالکان اقامتگاه‌ها دربارهٔ چگونگی حفاظت و برخورد با محیط طبیعی و فرهنگی پیرامون؛ - همکاری با برنامه‌های پژوهشی در جهت برنامه‌ریزی توسعهٔ پایدار محلی (جامز^۴ و همکاران، ۲۰۰۲: ۲۰).

¹ Wood

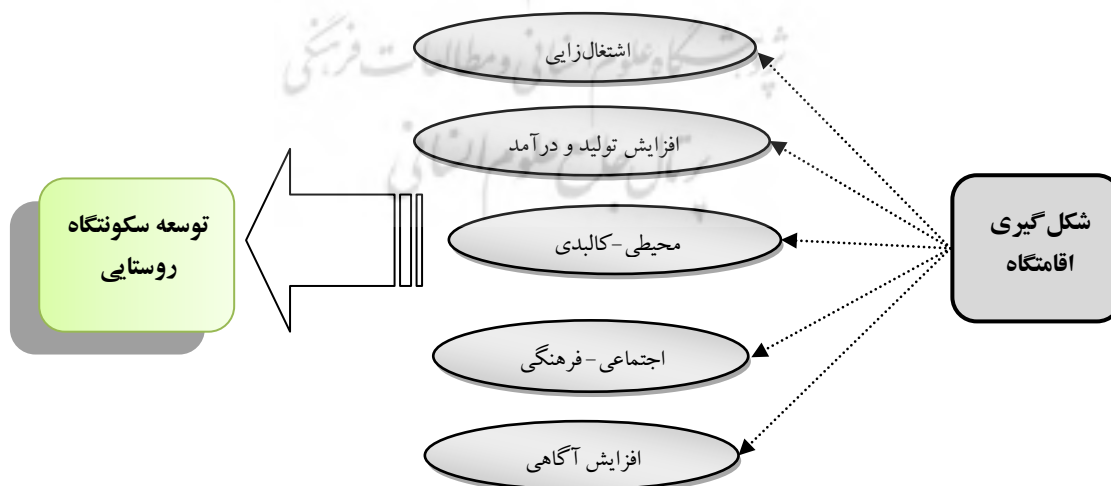
² Zeppel

³ Hawkins

⁴ James

هدف اصلی از ایجاد و توسعه اقامتگاه‌های بوم‌گردی دارای هویت و ساختار بومی، رسیدن به توسعه پایدار روستایی با ساماندهی و ارائه خدمات به گردشگران و طبیعت گردان است. اقامتگاه‌های بوم‌گردی فقط جنبه اقامتی ندارند؛ در آنها فعالیت‌های مختلفی همچون ارائه غذا و نوشیدنی بومی، ساخت، آموزش و فروش صنایع دستی محلی، اجرای نمایش و موسیقی سنتی، برگزاری رویدادهای بومی و تورها و فعالیت‌های بوم‌گردی انجام می‌شود. مکان فیزیکی اقامتگاه به دلیل سبک معماری، مصالح ارگانیک به کاررفته، طراحی داخلی و مبلمان بومی آن نیز به منزله اکوموزه بومی، بخشی از یک جاذبه گردشگری است. مهم‌ترین اصلی که در اقامتگاه بوم‌گردی رعایت می‌شود، مشارکت جامعه محلی در فعالیت‌های گردشگری است (هاوکینز، ۲۰۰۴: ۲۴۴-۲۱۹)؛ برای نمونه طرح‌های گردشگری روستایی در بوربودور^۱ و حومه اش در کشور اندونزی، نتیجه همکاری بین روستاییان، سازمان‌های غیردولتی محلی و راهنمایان گردشگری است که منجر به ارتقاء خدمات گردشگری به گردشگران و در نهایت توسعه روستایی شده است (فاطمه^۲، ۲۰۱۵: ۵۶۷).

از آنجا که توسعه روستایی براساس گردشگری روستایی و اقامتگاه‌های بوم‌گردی در خط سیر بهره‌گیری از دانش بومی و با تکیه بر سنن مردم محلی صورت می‌پذیرد، اقامتگاه‌های بوم‌گردی ضمن احترام به دانش بومی روستاییان (که نتیجه تجارب ارزنده آنان طی قرون متمادی است)، خدمات گردشگری را که تقریباً یک‌سویه در شهرها ایجاد می‌شد، به دل روستاها می‌برد و به توسعه راستین آنها کمک می‌کند (هاوکینز، ۲۰۰۴: ۲۴۴-۲۱۹). از سویی نیز، ملزومات برنامه‌ریزی، توسعه و مدیریت بوم‌گردی عبارت‌اند از: مدیریت منابع پایدار و حفاظت از مناطق طبیعی. توسعه پایدار در امر بوم‌گردی مستلزم آن است که منابع طبیعی، فرهنگی و دیگر منابع حفظ شوند تا بدون قربانی کردن نیازهای آتی، منافع جامعه محلی را تأمین کنند (مسرووی جنت و فلاح، ۱۳۹۴: ۲۵). بوم‌گردی به درستی بر مبنای مفهوم پایداری توسعه می‌یابد؛ زیرا فعالیت‌های بوم‌گردی با محیط زیست طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای فرهنگی این مناطق در ارتباط است (تیموتی و تیه^۳، ۲۰۰۹: ۳۵).

نمودار - ۱: مدل مفهومی پژوهش

¹ Borobudur

² Fatimah

³ Timothy & Teye

پیشینه پژوهش

سابقه طرح اقامتگاه‌های بوم‌گردی در ایران به سال‌های ۸۲ و ۸۳ برمی‌گردد؛ زمانی که آقای مازیار آل داوود تصمیم گرفت اقامتگاهی را در روستای گرمه (اقامتگاه آتشیوننی) از توابع شهرستان خوروبابانک استان اصفهان برای پذیرایی از کویرنوردان و طبیعت‌گردان ایجاد کند. معروف‌ترین اقامتگاه‌های بوم‌گردی کشور در استان‌های فارس، هرمزگان، خوزستان، کرمان، اصفهان، سمنان، مازندران، گیلان و گلستان است که به جز یک مورد، خدمات بقیه آنها برای رقابت در عرصه بین‌المللی نیست. پراکنش جغرافیایی واحدهای اقامتی بوم‌گردی از بین بیش از ۵۰ واحد نشان می‌دهد سهم اصفهان با بیش از ۲۰ اقامتگاه بیش از سایر استان‌های کشور است (اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری خراسان رضوی، ۱۳۹۴).

پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه بوم‌گردی به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: نخست، پژوهش‌هایی هستند که پژوهشگران داخلی و در سطح داخل کشور ایران انجام داده‌اند؛ دسته دوم، پژوهش‌هایی هستند که پژوهشگران در سایر کشورها انجام داده‌اند و به اصطلاح با عنوان پژوهش‌های خارجی مطرح‌اند. در زیر هر دو دسته از پژوهش‌های داخلی و خارجی را معرفی می‌کنیم.

در بخش پژوهش‌های داخلی، به بعضی پژوهش‌ها در این زمینه اشاره می‌شود:

تولایی (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «بوم‌گردی با تأکید بر جاذبه‌های گردشگری استان گلستان»، درصدد ارائه مدلی برای تحقق بوم‌گردی پایدار است. تفویض کنترل تالاب‌های گمیشان، آلاگل و آجی‌گل با توجه به میزان شکنندگی و آسیب‌پذیری آنها به سازمان حفاظت از محیط زیست، مسیریابی دوباره جاده اصلی تهران - مشهد با توجه به خسران‌های زیست‌محیطی که گردشگران در این گنجینه ملی ایجاد کرده‌اند و مجهز کردن جاذبه‌های طبیعی استان به‌ویژه پارک جهان‌نما به امکانات و تأسیسات گردشگری، از جمله پیشنهاد‌های این مقاله است.

فرجی‌راد و احسانی (۱۳۹۰) پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر اقامتگاه‌های (خوشه‌سار بوم‌گردی) بر ارتقاء سطح زندگی جامعه محلی (با تأکید بر روستای گرمه و شیب دراز)» انجام دادند. نتایج پژوهش گویای آن است که وجود اقامتگاه‌های بومی در مناطق روستایی مدنظر باعث ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی جامعه بومی شده که این امر یکی از ویژگی‌های اصلی اکوتوریسم است. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده آن است که سیاست‌های توسعه اکوتوریسم در ایران، نیازمند دقت در بسترسازی هماهنگ با نیازهای واقعی اکوتوریسم براساس اصول توسعه پایدار است؛ همچنین می‌باید برنامه‌ریزی‌هایی برای جلب مشارکت سرمایه‌گذاران بومی در مناطق اکوتوریستی انجام شود تا به جای سرمایه‌گذاری‌های کلان برای ساخت هتل‌های چندستاره در دل مناطق طبیعی و ایجاد تعارضات فرهنگی و معضلات زیست‌محیطی، با جلب مشارکت سرمایه‌گذاران بومی و هدایت آنها در مسیر درست، زیرساخت‌های مناسب توسعه اکوتوریسم فراهم شود.

نیک‌نژاد و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «آثار زیست‌محیطی گردشگری با تأکید بر اکوتوریسم»، آثار مثبت و منفی زیست‌محیطی گردشگری طبیعی یا بوم‌گردی را بررسی کردند.

سرایبی و قاسمی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی وضعیت گردشگری و بوم‌گردشگری شهر ورزنه» با بهره‌گیری از مطالعات میدانی و فن SWOT دریافتند این منطقه می‌تواند با داشتن توانمندی‌ها و جاذبه‌های طبیعی و زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی همراه با مدیریتی یکپارچه، تبدیل به یکی از قطب‌های مهم بوم‌گردی شود. مسرووری جنت و فلاحت (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «نقش بوم‌گردی در توسعه پایدار اکولوژیک (نمونه موردی: بوم‌گردی در پارک جنگلی لویزان)»، بوم‌گردی را شاخصی با جهت‌گیری به سوی پایداری اکولوژیک و توسعه شهر دانستند و آن را شناسایی و ارزیابی کردند.

عزت‌پناه و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «امکان‌سنجی توسعه بوم‌گردی در شهرستان علی‌آباد کتول با مدل GIS و SWOT»، راهبرد مناسب توسعه کاربردی اکوتوریسم را در شهرستان علی‌آباد کتول واقع در استان گلستان بررسی کردند.

لطفی و همکاران (۱۳۹۴) با «سنجش نگرش مردم به نقش آموزش در تمایل به کارآفرینی بوم‌گردی در منطقه کویری و بیابانی خورویابانک» به این نتیجه دست یافتند که بین توسعه کارآفرینی اکوتوریستی و میزان آموزش و آگاهی رابطه معنادار و همبستگی مثبتی (مستقیم) وجود دارد؛ بر این اساس با افزایش میزان آموزش و آگاهی، میزان کارآفرینی اکوتوریستی نیز در منطقه مدنظر توسعه و افزایش می‌یابد.

میرزاده کوهشاهی و دهقانی (۱۳۹۵) با «بررسی نقش پتانسیل‌های بوم‌گردی بندرعباس در جذب گردشگران» دریافتند این شهرستان از لحاظ منابع طبیعی، جذابیت‌های پیرامون و دسترسی، از وضعیت مناسبی برخوردار است؛ اما از نظر امکانات رفاهی گردشگران کمبودهایی دارد که لازم است دولت و بخش خصوصی برای رفع این کمبودها اقدام کنند.

در خارج از کشور نیز، پژوهشگران مختلفی به این موضوع توجه داشته‌اند که پژوهش‌های برخی از آنان در اینجا مطرح می‌شود:

تریجوس^۱ و همکاران (۲۰۰۸) «شبکه‌های پشتیبانی برای گردشگری اجتماع - محور روستایی کاستاریکا» را بررسی کردند.

استون و روجرسون^۲ (۲۰۱۱) نیز، پژوهشی را با عنوان «مدیریت منابع طبیعی و گردشگری اجتماع - محور: پناهگاه پرند ناتا^۳، بوتسوانا» به انجام رساندند.

«تجزیه و تحلیل شرایط موفقیت شرکت‌های گردشگری اجتماع - محور آرمسترونک^۴» (۲۰۱۲)، یکی دیگر از پژوهش‌های پیشین است که شرایط موفقیت شرکت گردشگری اجتماع - محور^۵ را از نظر گذرانده است.

«گردشگری، غذا و فرهنگ: گردشگری اجتماع - محور، مواد غذایی محلی و توسعه اجتماعی در پوندولند گیامپیکولی و کلیس^۶» (۲۰۱۲)، عنوان یکی دیگر از پژوهش‌های پیشین است.

¹ Trejos

² Stone, & Rogerson

³ Nata bird

⁴ Armstrong

⁵ CBTEs

⁶ Giampiccoli & Kalis

سوریا و گورین^۱ (۲۰۱۲) پژوهش خود را با عنوان «تولید سوغات در گردشگری اجتماع - محور و کاهش فقر در تایلند» به انجام رساندند.

همچنین لی، جان و یانگ^۲ (۲۰۱۳) «مفهوم و اندازه گیری رفتار سازگار با محیط زیست از دیدگاه گردشگران اجتماع - محور» را بررسی کردند.

کونتوجورچپلاس^۳ و همکاران (۲۰۱۴)، پژوهشی را با عنوان «عوامل موفقیت در گردشگری اجتماع - محور در تایلند: نقش شانس، حمایت خارجی و رهبری محلی» انجام دادند.

جعفر و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهش خود با عنوان «جامعه محلی و توسعه گردشگری: مطالعه موردی: مقصد کوهستانی روستایی»، مسئله آثار توسعه گردشگری را بررسی و مطالعه کردند.

ربکا^۴ و همکاران (۲۰۱۵) در بررسی نقش اقامتگاه‌های بوم گردی بر توسعه پایدار گردشگری کشور کنیا به این نتیجه رسیده اند که اکولوژها با افزایش آگاهی جوامع محلی و تغییر نگرش آنها و مسئولان دولتی به محیط طبیعی، در حفاظت از توانمندی های طبیعی و توسعه گردشگری مؤثرند و با توجه به هجوم گردشگران به مناطق طبیعی با ارائه خدمات اقامتگاهی از آسیب رساندن به آنها جلوگیری می کنند.

با توجه به مطالعه پیشینه پژوهش می توان نتیجه گرفت یکی از مهم ترین خط مشی های گردشگری که در دو دهه گذشته به صورت جهانی به آن توجه شده، رشد فزاینده گرایش به کسب و کارهای کوچک گردشگری است. راه اندازی اکولوژها یا اقامتگاه های بوم گردی، از موفق ترین و پایدارترین این کسب و کارهاست که فرصت مناسبی را برای کسب و کارهای کوچک خانوادگی (خانواده محور) ایجاد می کند. در اقامتگاه های بوم گردی روابط مستقیم و متقابل میزبان و میهمان در خانه و املاک خانواده گردشگری پذیر تحقق می یابد و این حضور و مشارکت از سوی خانواده برای تجربه و رضایت گردشگر و توسعه پایدار مقصد گردشگری و جامعه محلی، امری حیاتی است. در همین راستا، مقاله حاضر به دنبال بررسی نقش اقامتگاه بوم گردی در توسعه روستای رادکان است.

معرفی منطقه پژوهش

در شمال شرق کشور ایران، استان خراسان رضوی در شهرستان چناران و بخش مرکزی آن، روستایی با قدمتی به بلندای تاریخ به نام «رادکان»^۵ قرار دارد. این روستا در فاصله ۷۵ کیلومتری شمال غربی مشهد مقدس و در دامنه های جنوبی سلسله جبال هزارمسجد و در حاشیه دشت کشف رود واقع شده است. رادکان روزگاری مرکز تاج گذاری شاهزادگان و پادشاهان، مرکز علم و صنعت و گردشگری و رقیب شهرهایی چون طوس بوده است. این روستا در دوران باستان و دوره اسلامی، یکی از ۴ شهر مهم منطقه تاریخی طوس بوده است. برخی هم رادکان را تا پیش از سلطه مغول، مرکز خراسان دانسته اند که پس از برافتادن حکومت ایلخانان در ولایات مختلف و تسلط و

¹ Suriya, & Gruen,

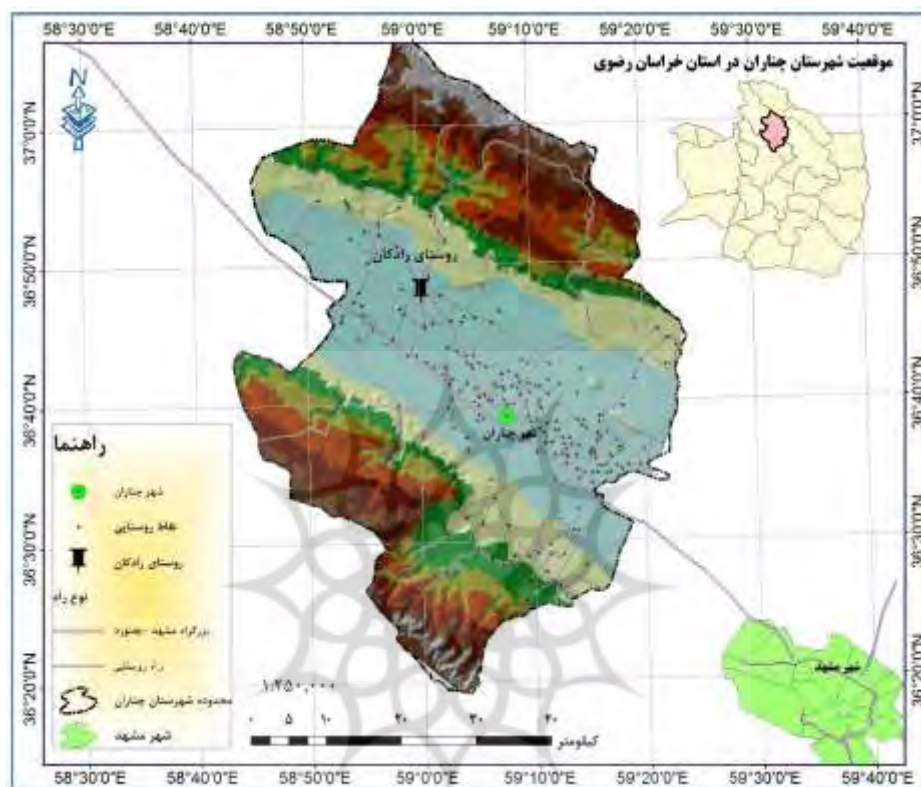
² Lee, Jan, & Yang

³ Kontogeorgopoulos

⁴ Rebecca

⁵ Radkan

حاکمیت دولت سربداران تا مدت‌ها در دست امرای این دولت شیعه‌مذهب در خراسان بوده است. همین مرکزیت و امتیاز باعث شد هر گوشه و کنار این منطقه، نمودار دوره‌ای از تاریخ و بخشی از تمدن ایران زمین باشد. میل تاریخی و مهم رادکان که در فاصله ۲۵۰۰ متری روستای فعلی رادکان واقع است، به همراه حمام تاریخی و خانه‌های قدیمی روستا، یادگاران تاریخ باشکوه این روستا هستند. براساس مدارک تاریخی و پژوهش‌های صورت‌گرفته، میل رادکان، اثر ریاضیدان، ستاره‌شناس و دانشمند بزرگ خراسان، حکیم خواجه نصیرالدین طوسی است.

شکل - ۱: موقعیت روستای تاریخی «رادکان» در استان و شهرستان چناران (استانداری خراسان رضوی)

این منطقه تا سال ۱۳۴۴ به عنوان مرکز بخش در تقسیمات کشوری جایگاهی رفیع داشته، اما پس از آن سیری فقه‌رایی را طی کرده است. جمعیت رادکان براساس سرشماری سال ۱۳۹۰، ۳ هزار و ۷۳۴ نفر با هزار و ۴ خانوار بوده است. در سمت شرق روستای رادکان و در ابتدای خیابان اصلی روستا، خانه‌ای تاریخی با قدمت یکصد ساله وجود دارد. این خانه پس از آنکه مالک آن را مرمت و بازپیرایی کرد، با مجوز اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی به اقامتگاه بوم‌گردی تبدیل شده است. خانه دو حیات اندرونی و بیرونی دارد. در حیات اندرونی، اسطبل و کبوترخانه و یک حوض کوچک قرار دارد و حیات بیرونی شامل اتاق‌های شاه‌نشین و اتاق‌های تابستانه، موزه، چایخانه و شربت‌خانه در نیم طبقه دوم و حوض بزرگ آب است. امکانات اقامتی این خانه تاریخی در حال حاضر عبارت‌اند از: ۱۲ اتاق نام‌گذاری شده با بروج نجومی شامل اتاق‌های شاه‌نشین (مجهز به سرویس بهداشتی) و اتاق‌های تابستانه، چایخانه و شربت‌خانه، غذاخوری، ۱۱ چشمه سرویس بهداشتی ایرانی و فرنگی، حمام، کتابخانه و موزه.

شکل - ۲: تصاویری از اقامتگاه بوم‌گردی ارگ رادکان (منبع: نگارنده، دی‌ماه ۹۵)

آثار تاریخی و گردشگری روستای رادکان

گردشگری روستایی که در حال حاضر از رونق بسیار خوبی در سطح جهان برخوردار است، بیشتر در روستاهایی وجود دارد که از ظرفیت‌های تاریخی و طبیعی مناسبی بهره‌مند باشند. در این بخش، مهم‌ترین آثار تاریخی و طبیعی روستای رادکان چنان‌که در بررسی شده‌اند که در تصمیم‌گیری برای ایجاد اقامتگاه و مطالعات آن نقش مهمی داشته‌اند.

جدول - ۱: آثار تاریخی و گردشگری روستای رادکان

نام آثار	توضیحات کوتاه
میل رادکان	این اثر تاریخی از مهم‌ترین آثار کهن کشور است که دستور ساخت آن را به خواجه نصیرالدین طوسی نسبت می‌دهند و از لحاظ مباحث نجومی، تعیین ظهر شرعی، پیدایش فصول، شروع نوروز و...، جایگاه و موقعیت بسیار ارزشمندی در بین متخصصان داخلی و خارجی دارد. این اثر تاریخی در تاریخ ۱۳۱۰/۱۰/۱۵ با شماره ۱۴۶ در فهرست آثار ملی کشور ثبت شده است.
مرغزار یا النگ رادکان	چمنزاری طبیعی بوده که به دلیل سرسبزی و زیبایی به «بهشت خراسان» شهرت داشته و محلی برای شکار و تفریح و نیز محل همایش‌ها، تجمعات و آموزش‌های نظامی و ارتش حکام و پرورش اسب در گذشته‌ها بوده است و رودخانه مهم «کشف‌رود» از آن می‌گذرد.
رودخانه رادکان	این رودخانه که از رشته‌کوه‌های هزارمسجد سرچشمه می‌گیرد و در ضلع شمالی روستا جریان دارد و باعث سیراب شدن دشت رادکان می‌شود، از آبی همیشگی برخوردار است که به همراه مناظر طبیعی اطراف خود، چشم‌انداز بسیار زیبایی را برای اهالی و گردشگران آن به ارمغان می‌آورد.
امامزاده ابراهیم	این بقعه مذهبی در ابتدای ورودی دره رودخانه رادکان از سمت روستا قرار دارد.
مسجد جامع رادکان	بنایی تاریخی - مذهبی که در حاشیه خیابان اصلی روستای «رادکان» واقع شده است. این مسجد شامل یک شبستان ستون دار و حیاطی مستطیل شکل است. مسجد رادکان هیچ عنصر تزئینی ندارد و تنها کتیبه موجود در مسجد، مؤید بنیان آن در سال ۱۳۳۲ هـ ق و مضمون این کتیبه درباره وقایع مسجد رادکان است.
حمام تاریخی رادکان	حمام رادکان مربوط به اوایل دوره قاجار در شهرستان چناران، بخش مرکزی، دهستان رادکان، مجاور روستای رادکان واقع شده و در تاریخ ۲۷ اسفند ۱۳۸۶ با شماره ثبت ۲۲۲۹۹ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

منبع: اداره کل میراث فرهنگی خراسان رضوی، ۱۳۹۶

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی مبتنی بر پرسش‌نامه است. اطلاعات نظری کتابخانه‌ای است و اطلاعات مربوط به منطقه مدنظر با توزیع و تکمیل پرسش‌نامه و مصاحبه با مردم روستایی منطقه بررسی شده گردآوری شده است. واحد تحلیل در این پژوهش، فرد روستایی است و جامعه آماری پژوهش حاضر را خانوار روستای رادکان (ساکن در روستا یا مهاجرت کرده به شهر) در سال ۱۳۹۵ تشکیل داده است. از مجموع هزار و ۴ خانوار در روستای نمونه، با فرمول کوکران حجم نمونه ۱۴۶ خانوار به دست آمده که در مرحله بعد نسبت به سهم و حجم تعداد خانوار هر روستا، تعداد نمونه‌ها محاسبه شده است. این افراد با روش نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای انتخاب شده‌اند.

در این پژوهش، پس از تدوین پرسش‌نامه برای تعیین میزان اعتبار (روایی) شاخص‌های تهیه‌شده به منظور سنجش متغیرها، از اعتبار محتوا استفاده شد. برای این منظور، پرسش‌نامه اولیه را ۱۰ نفر از داوران متخصص در حوزه مطالعات گردشگری ارزیابی و داوری و به لحاظ شکل و محتوا، نظرات خود را درباره پرسش‌های پرسش‌نامه بیان کردند. براساس این ارزیابی، بعضی از پرسش‌ها حذف شدند و بعضی دیگر هم به لحاظ شکلی براساس نظرات داوران تغییر کردند. درنهایت، پرسش‌نامه برای آزمون پیشین آماده شد. برای تعیین میزان پایایی (برآورد همسانی یا ثبات درونی) پرسش‌نامه نیز از آزمون کرونباخ استفاده و مشخص شد ضریب آلفای کرونباخ (با رقم ۰/۹۱) در سطح بالایی قرار دارد.

داده‌های پیمایش پس از گردآوری، در نرم‌افزار SPSS بازمینی و تجزیه و تحلیل شدند. پردازش داده‌ها در سطح توصیفی و استنباطی صورت پذیرفت. در بخش توصیفی آماره‌های توزیع فراوانی، میانگین درصد فراوانی نسبی و تجمعی به کار رفت و در بخش استنباطی از تحلیل عاملی استفاده شد. تحلیل عاملی، روشی آماری است که هدف آن، خلاصه کردن داده‌هاست. این روش برخلاف رگرسیون چندگانه، تحلیل تمایزی یا همبستگی کانونی که در آن متغیر وابسته و مستقل وجود دارد، روشی هم‌وابسته است که در آن، همه متغیرها به طور همزمان مدنظر قرار می‌گیرند. هدف از به‌کارگیری این روش، به دست آوردن وزن یا درجه اهمیت هر شاخص به صورت کمی و نیز استخراج شاخص‌های ترکیبی غیرهمبسته (عامل‌ها) است؛ به بیان دیگر، هدف آن، کشف ساده‌ترین الگو از میان الگوهای مربوط به روابط میان متغیرهاست و به دنبال این مطلب است که آیا متغیرهای دیده‌شده را می‌توان بر پایه تعداد کمتری متغیر (عامل) به گونه وسیع و اساسی تبیین کرد یا نه (پورطاهری، ۱۳۸۹: ۵۲).

جدول - ۲: شاخص‌های پژوهش

ردیف	متغیر	منبع
۱	ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم	تولایی، ۱۳۸۵
۲	توسعه همکاری‌های محلی	مسروری جنت و فلاح، ۱۳۹۴
۳	زمینه‌سازی برای گردآوری اطلاعات در زمینه فرهنگ، آداب و رسوم، فولکلور، هنرهای بومی و...	فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰
۴	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	Stone & Rogerson, 2011
۵	جذب منابع مالی	تولایی، ۱۳۸۵
۶	حضور نخبگان در روستا	Suriya & Gruen, 2012
۷	تنوع‌بخشی به تولیدات کشاورزی	سرایبی و قاسمی، ۱۳۹۳
۸	افزایش سطح آگاهی و اطلاعات مردم محلی	Jaafar, Bakri & Rasoolimanesh, 2015
۹	شهرت بیشتر روستا	Trejos, Chiang & Huang, 2008
۱۰	افزایش قیمت زمین و رونق معاملات ملک	فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰
۱۱	هویت‌بخشی به روستا	Trejos, Chiang & Huang, 2008
۱۲	تقویت باورها و احترام به دانش محلی‌ها	Giampiccoli & Kalis, 2012
۱۳	بهبود الگوی معماری بومی	Kontogeorgopoulos, Churyen & Duangsaeng, 2014
۱۴	گسترش فرهنگ استفاده از غذاهای سالم محلی	Stone & Rogerson, 2011
۱۵	گسترش مشاغل خدماتی	تولایی، ۱۳۸۵
۱۶	گسترش کارگاه و صنعت	عزت‌پناه و همکاران، ۱۳۹۴
۱۷	ایجاد درآمد برای ساکنان	سرایبی و قاسمی، ۱۳۹۳
۱۸	توسعه بازارهای محلی	فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰
۱۹	حفاظت از محیط زیست و طبیعت	Lee, Jan & Yang, 2013
۲۰	تشویق به استفاده نکردن از ظروف یک‌بارمصرف	مسروری جنت و فلاح، ۱۳۹۴
۲۱	کاهش بهره‌برداری بی‌رویه کشاورزی	Lee, Jan & Yang, 2013
۲۲	افزایش نشاط گردشگران	Jaafar, Bakri & Rasoolimanesh, 2015
۲۳	تأمین مالی برای زیرساختار	Rebecca, Rose & Bor, 2015
۲۴	تقویت اعتماد به نفس و باور توانایی‌های بومی	Giampiccoli & Kalis, 2012
۲۵	گسترش فرصت‌های شغلی برای زنان	تولایی، ۱۳۸۵
۲۶	افزایش حضور گردشگران داخلی و خارجی و ادراک مفهوم جهانی شدن	Armstrong, 2012
۲۷	توسعه راه‌های ارتباطی	Suriya & Gruen, 2012
۲۸	انجام مراسم مختلف محلی	فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰
۲۹	استفاده از مصالح هماهنگ با طبیعت	نیک‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۲
۳۰	توجه به خانه‌های تاریخی و نگهداری از آنها	مسروری جنت و فلاح، ۱۳۹۴
۳۱	استفاده از معماری داخلی ساده محلی	فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰
۳۲	تأمین مالی برای مناطق حفاظت‌شده	نیک‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۲
۳۳	افزایش امنیت	Giampiccoli & Kalis, 2012
۳۴	جلوگیری از مهاجرت	Stone & Rogerson, 2011
۳۵	برهم خوردن تعادل جمعیتی	Rebecca, Rose & Bor, 2015
۳۶	ایجاد دوگانگی فرهنگی	Suriya & Gruen, 2012
۳۷	گسترش ناهنجاری	سرایبی و قاسمی، ۱۳۹۳
۳۸	تنوع‌بخشی به منابع درآمدی	فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که در جدول زیر دیده می‌شود، ۷۰/۷ درصد از پاسخگویان مرد و ۲۹۳ درصد زن هستند؛ از نظر سطح تحصیلات فقط ۸/۷ درصد پاسخگویان زیر دیپلم هستند و ۴۵/۶ درصد نیز مدرک لیسانس و بالاتر دارند. شغل ۶۳ درصد افراد آزاد است و ۳۷ درصد آنها شغل دولتی دارند. در این میان، ۶۵/۲ درصد از پاسخگویان در روستا و ۳۴/۸ درصد در شهر اقامت دارند (جدول ۳). گفتنی است نفراتی که در حال حاضر در شهر ساکن‌اند، اهالی بومی روستای رادکان هستند که یا به طور موقت ساکن شهر شدند یا بین شهر و روستا رفت و آمد دارند. در جدول (۳)، ویژگی‌های توصیفی در زمینه ویژگی‌های دموگرافیک جامعه مدنظر دیده می‌شود.

جدول - ۳: توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان براساس ویژگی‌های دموگرافیک

متغیر	محدوده	فراوانی	درصد	متغیر	محدوده	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۲۷	۲۹/۳	تحصیلات	زیر دیپلم	۸	۸/۷
	مرد	۶۵	۷۰/۷		دیپلم	۴۲	۴۵/۷
محل زندگی	روستا	۶۰	۶۵/۲		لیسانس	۲۹	۳۱/۵
	شهر	۳۲	۳۴/۸		فوق لیسانس و بالاتر	۱۳	۱۴/۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

اولویت‌بندی شاخص‌های مرتبط با اقامتگاه‌های بوم‌گردی و تأثیر آنها بر توسعه روستای رادکان

درباره متغیرهای مربوط به تأثیرگذاری اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه روستای رادکان (براساس جدول ۴) به ترتیب ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، جذب منابع مالی، گسترش مشاغل خدماتی، گسترش کارگاه و صنعت و توسعه راه‌های ارتباطی، بیشترین تأثیر را بر توسعه روستای رادکان داشته‌اند؛ در مقابل، متغیرهای تأمین مالی برای مناطق حفاظت‌شده، افزایش نشاط گردشگران و گسترش ناهنجاری، کمترین میانگین تأثیرگذاری را به خود اختصاص داده‌اند. اولویت سایر متغیرها در جدول (۴) آمده است.

جدول - ۴: دیدگاه پاسخگویان درباره میزان تأثیر متغیرهای مربوط به شکل‌گیری اقامتگاه‌های بوم‌گردی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	متغیر
۱	۰,۱۰۸	۰,۵۱۵	۴,۷۶	ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم
۲	۰,۱۰۴	۰,۴۹۴	۴,۷۴	جذب منابع مالی
۳	۰,۰۹۹	۰,۴۶۳	۴,۶۹	گسترش مشاغل خدماتی
۴	۰,۱۲۹	۰,۵۹۷	۴,۶۲	گسترش کارگاه و صنعت
۵	۰,۲۲۲	۰,۹۰۹	۴,۰۹	توسعه راه‌های ارتباطی
۶	۰,۱۶۶	۰,۶۷۳	۴,۰۵	گسترش فرصت‌های شغلی برای زنان
۷	۰,۲۰۰	۰,۸۱۲	۴,۰۵	شهرت بیشتر روستا
۸	۰,۱۳۱	۰,۵۳۱	۴,۰۴	افزایش امنیت
۹	۰,۱۴۳	۰,۵۷۲	۴	تنوع‌بخشی به منابع درآمدی
۱۰	۰,۱۹۰	۰,۷۵۹	۳,۹۹	زمینه‌سازی برای گردآوری اطلاعات درباره فرهنگ و آداب و رسوم

۱۱	۰,۱۹۵	۰,۷۵۸	۳,۸۹	تأمین مالی برای زیرساخت‌ها
۱۲	۰,۱۷۰	۰,۶۵۱	۳,۸۲	تنوع‌بخشی به تولیدات کشاورزی
۱۳	۰,۲۰۴	۰,۷۷۶	۳,۸۱	افزایش قیمت زمین و رونق معاملات ملک
۱۴	۰,۱۸۷	۰,۷۱	۳,۸	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید
۱۵	۰,۲۱۸	۰,۸۲۵	۳,۷۹	استفاده از مصالح هماهنگ با طبیعت
۱۶	۰,۱۸۵	۰,۷۰۱	۳,۷۹	بهبود الگوی معماری بومی
۱۷	۰,۳۱۹	۱,۱۸۲	۳,۷	جلوگیری از مهاجرت
۱۸	۰,۱۹۸	۰,۶۹۱	۳,۴۹	افزایش سطح آگاهی و اطلاعات مردم محلی
۱۹	۰,۲۴۲	۰,۸۳۶	۳,۴۶	حفاظت از محیط زیست و طبیعی
۲۰	۰,۲۹۷	۰,۹۵۴	۳,۲۱	توجه به خانه‌های تاریخی و نگهداری از آنها
۲۱	۰,۱۶۴	۰,۵۲	۳,۱۸	هویت‌بخشی به روستا
۲۲	۰,۱۶۳	۰,۵۱۷	۳,۱۷	تقویت باورها و احترام به دانش محلی‌ها
۲۳	۰,۲۸۴	۰,۸۸۹	۳,۱۳	تقویت اعتماد به نفس و باور توانایی‌های بومی
۲۴	۰,۲۴۶	۰,۷۵۶	۳,۰۷	حضور نخبگان در روستا
۲۵	۰,۱۶۹	۰,۴۹۸	۲,۹۵	تشویق به استفاده نکردن از ظروف یک‌بارمصرف، به‌ویژه در پذیرایی‌ها
۲۶	۰,۲۳۶	۰,۶۹۱	۲,۹۳	انجام مراسم مختلف محلی
۲۷	۰,۲۶۳	۰,۷۶۷	۲,۹۲	استفاده از معماری داخلی ساده محلی
۲۸	۰,۲۸۴	۰,۸۱۵	۲,۸۷	کاهش بهره‌برداری بی‌رویه کشاورزی
۲۹	۰,۲۳۴	۰,۶۶۸	۲,۸۶	توسعه بازارهای محلی
۳۰	۰,۱۵۴	۰,۴۳۴	۲,۸۱	برهم‌خوردن تعادل جمعیتی
۳۱	۰,۲۹۲	۰,۷۶۳	۲,۶۱	ایجاد دوگانگی فرهنگی
۳۲	۰,۳۰۸	۰,۷۷۲	۲,۵۱	افزایش حضور گردشگران داخلی و خارجی و ادراک مفهوم جهانی شدن
۳۳	۰,۲۸۶	۰,۷	۲,۴۵	ایجاد درآمد برای ساکنان
۳۴	۰,۲۸۰	۰,۶۶۷	۲,۳۸	گسترش فرهنگ استفاده از غذاهای سالم محلی
۳۵	۰,۴۴۶	۱,۰۵۶	۲,۳۷	تأمین مالی برای مناطق حفاظت‌شده
۳۶	۰,۲۷۰	۰,۶۱۲	۲,۲۷	افزایش نشاط گردشگران
۳۷	۰,۵۲۶	۰,۸۹۹	۱,۷۱	گسترش ناهنجاری

* مقیاس: ۱ (بسیار کم)، ۲ (کم)، ۳ (متوسط)، ۴ (زیاد) و ۵ (بسیار زیاد)

تحلیل عاملی متغیرهای مرتبط با تأثیر اقامتگاه بوم‌گردی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی

در پژوهش حاضر آثار شناسایی شده اقامتگاه بوم‌گردی بر توسعه روستای رادکان چناران براساس چند متغیر کلی ارائه می‌شود. بدین منظور از تحلیل عاملی به روش «تجزیه مؤلفه‌های اصلی» استفاده شد که هدف از انجام آن، رفع مشکل وابستگی درونی مجموعه‌ای از متغیرها و تلخیص آنها در چند مؤلفه یا عامل است (شریفی و خالدی، ۱۳۸۸: ۲۰۲). در مرحله انتخاب متغیرها با تشکیل ماتریس همبستگی، متغیرهایی که با هیچ یک از متغیرهای دیگر هم‌بستگی ندارند، حذف می‌شوند. یکی از راه‌های بررسی وجود همبستگی بین متغیرها، مقدار آماره KMO است که دامنه آن از ۰ تا ۱ در نوسان است؛ چنانچه مقدار این آماره بیش از ۰/۷۰ باشد، همبستگی‌های موجود برای تحلیل عاملی مناسب هستند (غیاثوند، ۱۳۸۷: ۲۲۹). جدول (۵)، معیار KMO و نتایج آزمون بارتلت را نشان می‌دهد.

جدول- ۵: نتایج آماره KMO و آزمون بارتلت درباره آثار اقامتگاه بوم‌گردی بر توسعه روستای رادکان

مقدار KMO	آزمون بارتلت	درجه آزادی	سطح معناداری
۰,۸۷۴	۶۳۲,۵۸۹	۴۳۵	۰,۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

با توجه به جدول، مقدار آماره KMO برابر با ۰/۸۷۴ است که تأییدکننده تحلیل عاملی و بیان‌کننده مناسب بودن آن است؛ همچنین نتایج آزمون کرویت بارتلت نیز در سطح صفر معنادار است ($sig < 0/01$)؛ به این مفهوم که بین متغیرها همبستگی معناداری وجود دارد. در این پژوهش، مقدار شاخص کفایت نمونه برداری^۱ برابر با ۰/۸۷۴ است که نشان‌دهنده کفایت نمونه‌گیری است. همچنین میزان مجذور کای کرویت بارتلت ۶۳۲/۵۸۹ است که با درجه آزادی ۴۳۵ در سطح معناداری صفر حاکی از مناسب بودن داده‌هاست و بر این اساس داده‌ها برای تحلیل عاملی کاربرد دارند. در مجموع از میان ۳۵ مؤلفه بررسی شده با توجه به ملاک کیسر، هشت عامل استخراج (جدول ۶) و پس از چرخش عاملی به روش Varimax، آثار اقامتگاه‌های بوم‌گردی در هشت عامل دسته‌بندی و عوامل نیز با توجه به ماهیت متغیرها نام‌گذاری شدند. این هشت عامل حدود ۸۸/۶۹ درصد آثار اقامتگاه‌های بوم‌گردی را تبیین می‌کنند. ۱۱ درصد از واریانس باقی‌مانده مربوط به سایر متغیرهایی است که در این پژوهش پیش‌بینی نشده بود.

در جدول (۶)، مقدار ویژه و درصد واریانس و درصد واریانس تراکمی متناظر با تمام عواملی نشان داده شده است که مقادیر ویژه آنها بیشتر از ۱ بوده است.

جدول- ۶: عوامل استخراج‌شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آنها از مجموعه شاخص‌ها

ردیف	مقادیر ویژه اولیه			مجموع مجذورات بار عاملی پیش از دوران			مجموع مجذورات بار عاملی پس از دوران		
	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
	۱	۶,۰۶۱	۲۱,۶۴۶	۲۱,۶۴۶	۶,۰۶۱	۲۱,۶۴۶	۲۱,۶۴۶	۴,۳۵۴	۱۵,۵۶۱
۲	۵,۲۳۴	۱۸,۶۹۴	۴۰,۳۴۰	۵,۲۳۴	۱۸,۶۹۴	۴۰,۳۴۰	۳,۸۴۰	۱۳,۷۱۵	۲۹,۲۷۶
۳	۳,۹۸۵	۱۴,۲۳۲	۵۴,۵۷۲	۳,۹۸۵	۱۴,۲۳۲	۵۴,۵۷۲	۳,۷۹۱	۱۳,۵۳۹	۴۲,۸۱۵
۴	۲,۸۹۸	۱۰,۳۴۸	۶۴,۹۲۱	۲,۸۹۸	۱۰,۳۴۸	۶۴,۹۲۱	۳,۴۸۴	۱۲,۴۴۴	۵۵,۲۵۹
۵	۲,۶۶۶	۹,۵۲۱	۷۴,۴۴۱	۲,۶۶۶	۹,۵۲۱	۷۴,۴۴۱	۳,۰۲۸	۱۰,۸۱۵	۶۶,۰۷۴
۶	۱,۷۶۳	۶,۲۹۸	۸۰,۷۳۹	۱,۷۶۳	۶,۲۹۸	۸۰,۷۳۹	۲,۴۵۴	۸,۷۶۴	۷۴,۸۳۸
۷	۱,۳۳۰	۴,۷۵۱	۸۵,۴۹۰	۱,۳۳۰	۴,۷۵۱	۸۵,۴۹۰	۲,۳۰۸	۸,۲۴۲	۸۳,۰۸۰
۸	۱,۱۷۵	۳,۱۹۷	۸۸,۶۸۷	۱,۱۷۵	۳,۱۹۷	۸۸,۶۸۷	۱,۸۵۰	۵,۶۰۷	۸۸,۶۸۷

منبع: استخراج‌شده از پرسش‌نامه؛ Extraction Method: Principal Component Analysis

^۱ Kaiser-Meyer-Olkin of Sampling Adequacy (KMO)

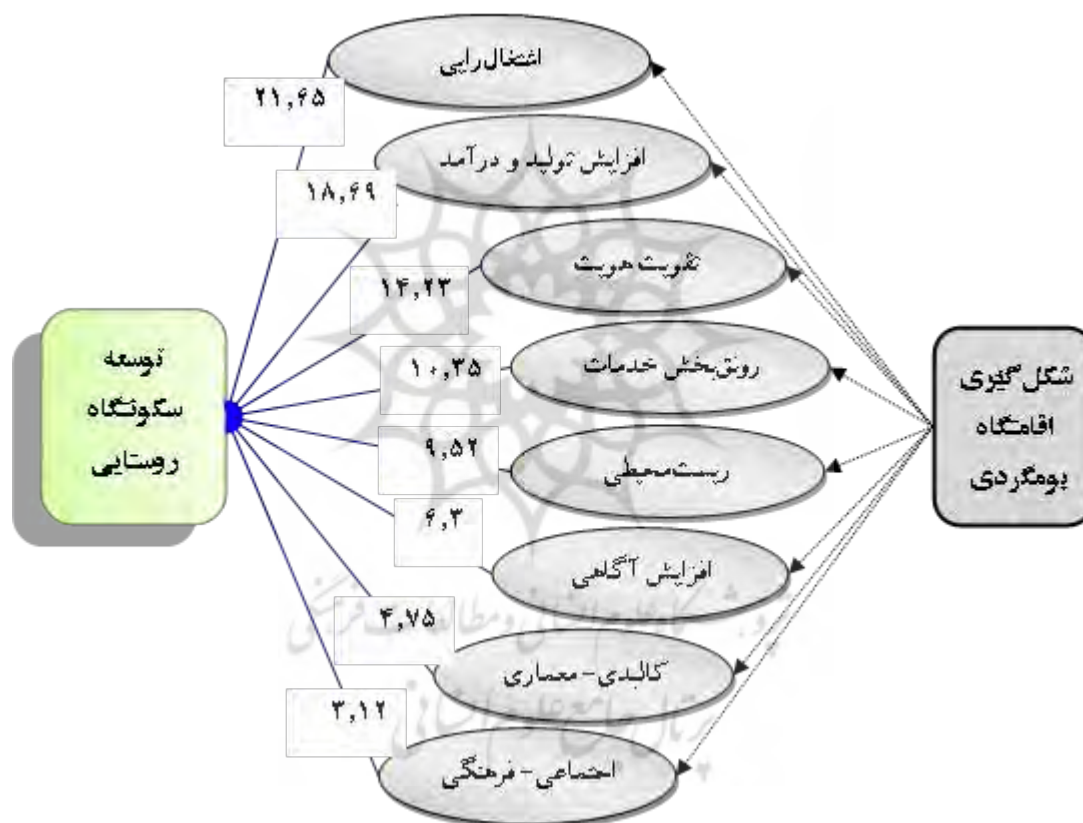
جدول زیر، بارهای عاملی ۸ عامل باقی‌مانده را پس از چرخش نشان می‌دهد. با توجه به میزان همبستگی هریک از شاخص‌ها و نتیجه تحلیل عاملی روی ۳۷ شاخص، ۸ عامل به منزله آثار اصلی شناسایی و امکان نام‌گذاری آنها فراهم شد. در ادامه متغیرهای بارگذاری شده در عوامل هشت‌گانه این پژوهش را می‌توان به شرح زیر تحلیل و نام‌گذاری کرد.

جدول - ۷: بارهای عاملی عوامل هشت‌گانه اثرگذار بر توسعه روستایی از طریق اقامتگاه بوم‌گردی

ردیف	متغیر	بار عاملی	شماره / نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده
۱	ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم	۰,۹۵۰	عامل اول: اشتغال‌زایی	۶,۰۶۱	۲۱,۶۶۶
۲	گسترش فرصت‌های شغلی برای زنان	۰,۹۱۰			
۳	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	۰,۷۹۳			
۴	گسترش کارگاه و صنعت	۰,۹۱۴	عامل دوم: افزایش تولید و درآمد	۵,۲۳۴	۱۸,۶۹۴
۵	جذب منابع مالی	۰,۹۳۳			
۶	تنوع‌بخشی به تولیدات کشاورزی	۰,۸۲۰			
۷	ایجاد درآمد برای ساکنان	۰,۵۵۸			
۸	شهرت بیشتر روستا	۰,۸۹۵	عامل سوم: تقویت هویت محلی	۳,۹۸۵	۱۴,۲۳
۹	زمینه‌سازی برای گردآوری اطلاعات درباره فرهنگ، آداب و رسوم، هنرهای بومی و...	۰,۸۶۱			
۱۰	هویت‌بخشی به روستا	۰,۷۰۸			
۱۱	تقویت باورها و احترام به دانش محلی‌ها	۰,۶۹۱			
۱۲	انجام مراسم مختلف محلی	۰,۶۳۲			
۱۳	گسترش فرهنگ استفاده از غذاهای سالم محلی	۰,۵۵۴			
۱۴	گسترش مشاغل خدماتی	۰,۹۲۶	عامل چهارم: رونق‌بخش خدمات	۲,۸۹۸	۱۰,۳۴۸
۱۵	تنوع‌بخشی به منابع درآمدی	۰,۸۶۷			
۱۶	افزایش قیمت زمین و رونق معاملات ملک	۰,۸۰۲			
۱۷	توسعه بازارهای محلی	۰,۶۰۰			
۱۸	حفاظت از محیط زیست و طبیعی	۰,۷۳۶	عامل پنجم: زیست‌محیطی	۲,۶۶۶	۹,۵۲۱
۱۹	تشویق به استفاده نکردن از ظروف یک‌بارمصرف، به‌ویژه در پذیرایی‌ها	۰,۶۵۸			
۲۰	کاهش بهره‌برداری بی‌رویه کشاورزی	۰,۶۱۲			
۲۱	افزایش سطح آگاهی و اطلاعات مردم محلی	۰,۷۳۹	عامل ششم: بهبود نگرش و آگاهی جامعه	۱,۷۶۳	۶,۲۹۸
۲۲	تقویت اعتمادبه‌نفس و باور توانایی‌های بومی	۰,۶۹۱			
۲۳	حضور نخبگان در روستا	۰,۶۶۱			
۲۴	افزایش حضور گردشگران داخلی و خارجی و ادراک مفهوم جهانی‌شدن	۰,۵۶۷			
۲۵	توسعه راه‌های ارتباطی	۰,۹۱۱	عامل هفتم: کالبدی - معماری	۱,۳۳۰	۴,۷۵۱
۲۶	تأمین مالی برای زیرساخت‌ها	۰,۸۵۲			
۲۷	استفاده از مصالح هماهنگ با طبیعت	۰,۷۶۵			

			۰,۷۵۶	بهبود الگوی معماری بومی	۲۸
			۰,۷۲۲	توجه به خانه‌های تاریخی و نگهداری از آنها	۲۹
			۰,۶۱۴	استفاده از معماری داخلی ساده محلی	۳۰
۳,۱۹۷	۱,۱۷۵	عامل هشتم: اجتماعی - فرهنگی	۰,۸۸۷	افزایش امنیت	۳۱
			۰,۷۴۱	جلوگیری از مهاجرت	۳۲
			۰,۵۷۸	برهم‌خوردن تعادل جمعیتی	۳۳
			۰,۵۶۹	ایجاد دوگانگی فرهنگی	۳۴
			۰,۴۹۸	تأمین مالی برای مناطق حفاظت‌شده	۳۵
			۰,۴۳۷	افزایش نشاط گردشگران	۳۶
			۰,۴۹۶	گسترش ناهنجاری	۳۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

شکل - ۳: مدل حاصل از تحلیل عاملی تأثیر اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

بنا بر یافته‌های به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی، عوامل اصلی تأثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی به واسطه ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی به ترتیب عبارت‌اند از: عامل اشتغال‌زایی با واریانس ۲۱/۶۵ (ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، گسترش فرصت‌های شغلی برای زنان، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید)؛

عامل افزایش تولید و درآمد با واریانس ۱۸/۶۹ (گسترش کارگاه و صنعت، جذب منابع مالی، تنوع بخشی به تولیدات کشاورزی، ایجاد درآمد برای ساکنان)؛

عامل تقویت هویت محلی با واریانس ۱۴/۲۳ (شهرت بیشتر روستا، زمینه سازی برای گردآوری اطلاعات درباره فرهنگ، آداب و رسوم، فولکلور، هنرهای بومی و...، هویت بخشی به روستا، تقویت باورها و احترام به دانش محلی‌ها، انجام مراسم مختلف محلی، گسترش فرهنگ استفاده از غذاهای سالم محلی)؛

عامل رونق بخش خدمات با واریانس ۱۰/۳۵ (گسترش مشاغل خدماتی، تنوع بخشی به منابع درآمدی، افزایش قیمت زمین و رونق معاملات ملک، توسعه بازارهای محلی)؛

عامل زیست محیطی با واریانس ۹/۵۲ (حفاظت از محیط زیست و طبیعی، تشویق به استفاده نکردن از ظروف یکبارمصرف به ویژه در پذیرایی‌ها، کاهش بهره‌برداری بی‌رویه کشاورزی)؛

عامل بهبود نگرش و آگاهی جامعه با واریانس ۶/۳ (افزایش سطح آگاهی و اطلاعات مردم محلی، تقویت اعتماد به نفس و باور توانایی‌های بومی، حضور نخبگان در روستا، افزایش حضور گردشگران داخلی و خارجی و ادراک مفهوم جهانی شدن)؛

عامل کالبدی - معماری با واریانس ۴/۷۵ (توسعه راه‌های ارتباطی، بهبود الگوی معماری بومی، استفاده از مصالح هماهنگ با طبیعت، توجه به خانه‌های تاریخی و نگهداری از آنها، استفاده از معماری داخلی ساده محلی)؛

عامل اجتماعی - فرهنگی با واریانس ۳/۱۲ (افزایش امنیت، جلوگیری از مهاجرت، برهم خوردن تعادل جمعیتی، ایجاد دوگانگی فرهنگی، گسترش ناهنجاری، افزایش نشاط گردشگران).

گفتنی است عوامل کالبدی - معماری و اجتماعی - فرهنگی با توجه به میزان واریانس تبیین کننده کمی که به نسبت سایر عوامل دارند، کمترین تأثیر را بر توسعه پایدار روستایی (به واسطه ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی) داشته‌اند.

در ادامه برای بررسی میزان عوامل مؤثر بر توسعه روستای رادکان به واسطه شکل‌گیری اقامتگاه‌های بوم‌گردی (متغیرهای مؤثر بر هر عامل با هم ترکیب) و با توجه به نرمال بودن متغیرهای پژوهش از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شده است؛ بنابراین میانگین محاسبه شده عوامل هشت گانه با میانگین فرضی ۳ سنجش و ثابت می‌شود میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳ بیشتر و در حد بالاست و با توجه به میزان معناداری به دست آمده که برای تمام ابعاد کمتر از ۰/۰۵ است، این ابعاد معنادار و تعمیم‌دانی به کل جامعه است؛ همچنین حد بالا و پایین تمام عوامل مثبت بوده است؛ بدین معنا که میانگین جامعه در این ابعاد بیش از مقدار مورد آزمون است؛ این نتیجه گویای این است که در روستای رادکان، عوامل بررسی شده در افزایش توسعه روستا ناشی از گردشگری بوم‌گردی نقش بسیار مثبتی دارند؛ از این بین، عامل چهارم (رونق بخش خدمات) با آماره ۹/۱۱ و عامل اول (اشتغال‌زایی) با آماره ۸/۶۲ بیشترین نقش را داشته‌اند (جدول ۸).

جدول ۸- بررسی نقش عوامل استخراج‌شده از تحلیل عاملی در توسعه روستای رادکان (آزمون T تک‌نمونه‌ای)

95% Confidence Interval of the Difference		اختلاف میانگین	میزان معنادار	انحراف معیار	میانگین	آماره t	متغیرهای پژوهش
Upper	Lower						
۰,۴۲۷	۰,۲۶۸	۰,۳۵	۰,۰۰۰	۰,۵۵۶	۳,۳۴۷	۸,۶۱۹	عامل اول: اشتغال‌زایی
۰,۳۲۸	۰,۱۹۸	۰,۲۶	۰,۰۰۰	۰,۴۵۲	۳,۲۶۳	۸,۰۲۷	عامل دوم: افزایش تولید و درآمد
۰,۳۶۸	۰,۱۲۸	۰,۲۰	۰,۰۰۰	۰,۴۸۹	۳,۱۹۸	۵,۵۷۵	عامل سوم: تقویت هویت محلی
۰,۲۸۹	۰,۱۸۶	۰,۲۴	۰,۰۰۰	۰,۳۵۹	۳,۲۳۷	۹,۱۱۳	عامل چهارم: رونق‌بخش خدمات
۰,۲۵۲	۰,۱۱۷	۰,۱۸	۰,۰۰۰	۰,۴۷۰	۳,۱۸۵	۵,۴۱۷	عامل پنجم: زیست‌محیطی
۰,۲۲۵	۰,۱۲۱	۰,۱۷	۰,۰۰۰	۰,۳۶۲	۳,۱۷۳	۶,۵۸۵	عامل ششم: بهبود نگرش و آگاهی جامعه
۰,۲۷۸	۰,۱۴۵	۰,۲۱	۰,۰۰۰	۰,۴۶۶	۳,۲۱۱	۶,۲۵۴	عامل هفتم: کالبدی - معماری
۰,۱۳۶	۰,۰۲۹	۰,۰۸	۰,۰۰۳	۰,۳۷۳	۳,۰۸۳	۳,۰۵۲	عامل هشتم: اجتماعی - فرهنگی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

ماشینی شدن زندگی شهری و مسائل و مشکلات ناشی از آن باعث گرایش مردم به استفاده از فضاهای طبیعی و بومی شده است که با فرهنگ و جغرافیای آنها انطباق دارد. بسیاری از روستاها، به‌ویژه روستاهای برخوردار از چشم‌اندازهای متنوع گردشگری، در اواخر هفته و تعطیلات، شاهد حضور گردشگرانی هستند که مایل‌اند فارغ از هیاهوی زندگی پرتلاطم شهری، لحظاتی را در فضای آرام روستاها به سر برند که با حقیقت سرشت آدمی نزدیکی بیشتری دارد. حضور گردشگران در این دسته از روستاها، فرصت مغتنمی است تا علاوه بر فراهم آمدن امکانات مورد نیاز آنها، سطح خدمات روستایی افزایش یابد و بستر توسعه روستایی از طریق اقتصاد گردشگری شکل گیرد؛ البته باید فضای روستا را به گونه‌ای مدیریت کرد تا کمترین آسیب متوجه محیط زیست آنجا شود و رشد و تعالی پایدار آنها را دربرداشته باشد.

نگاهی از سر تأمل به روستاهای گردشگری پذیر نشان می‌دهد تاکنون آن‌طور که باید خدمات گردشگری (رفاهی، پذیرایی، اقامتی و...) در آنها ارائه نشده است؛ به همین دلیل ماندگاری گردشگران در روستا، اندک است و گاه محیط زیست آن نیز آسیب می‌بیند. این عامل به طور یقین دو طرف (گردشگر و جامعه میزبان) را تا حد زیادی ناخرسند نگه می‌دارد و همچنین منطبق نبودن تقاضای گردشگری با خدمات ارائه‌شده از سوی جامعه محلی، آسیب‌های زیست‌محیطی زیادی را بر پیکره این نوع روستاها وارد می‌کند.

در پژوهش حاضر آثار شناسایی شده اقامتگاه بوم‌گردی بر توسعه روستای رادکان چنان‌که براساس چند متغیر بررسی شده است. با توجه به نظرسنجی انجام شده به ترتیب ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، جذب منابع مالی، گسترش مشاغل خدماتی، گسترش کارگاه و صنعت و توسعه راه‌های ارتباطی، مهم‌ترین آثار شکل‌گیری اقامتگاه

بوم‌گردی در روستای رادکان بوده‌اند؛ در مقابل، متغیرهای تأمین مالی برای مناطق حفاظت‌شده فرهنگی، افزایش نشاط گردشگران و گسترش ناهنجاری، کمترین میانگین تأثیرگذاری را به خود اختصاص داده‌اند.

در ادامه برای تحلیل آثار شناسایی شده اقامتگاه بوم‌گردی بر توسعه روستای رادکان براساس چند متغیر کلی، از تحلیل عاملی به روش «تجزیه مؤلفه‌های اصلی» استفاده شد. با توجه به مقدار آماره KMO (۰/۸۷۴) مشخص شد تحلیل عاملی برای این آزمون مناسب است؛ همچنین نتایج آزمون کروییت بارتلت نیز در سطح صفر معنادار است ($sig < 0/01$)؛ به این مفهوم که بین متغیرها، همبستگی معناداری وجود دارد؛ بنابراین پس از چرخش عاملی به روش Varimax، آثار اقامتگاه‌های بوم‌گردی در هشت عامل دسته‌بندی شدند. این هشت عامل در مجموع حدود ۸۸/۶۹ درصد آثار اقامتگاه‌های بوم‌گردی را تبیین می‌کنند. عوامل اصلی تأثیرگذار بر توسعه پایدار روستایی به واسطه ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی عبارت‌اند از:

عامل اشتغال‌زایی که ۲۱/۶۵ درصد اثرگذاری اقامتگاه بوم‌گردی را تبیین می‌کند و شامل متغیرهای ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، گسترش فرصت‌های شغلی برای زنان و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید است؛ عامل افزایش تولید و درآمد با واریانس ۱۸/۶۹ و عامل تقویت هویت محلی با واریانس ۱۴/۲۳، بیشترین درصد اثرگذاری اقامتگاه بوم‌گردی را بر توسعه روستای رادکان تبیین می‌کنند؛

این نتایج با یافته‌های سرایی و قاسمی (۱۳۹۳)، تولایی (۱۳۸۵) و فرجی راد و احسانی (۱۳۹۰) همسوست. در مقابل، عوامل کالبدی - معماری با واریانس ۴/۷۵ و اجتماعی - فرهنگی با واریانس ۳/۱۲، کمترین تأثیر را بر توسعه پایدار روستایی (به واسطه ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی) داشته‌اند.

در ادامه با توجه به نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای، حد بالا و پایین تمام عوامل مثبت بوده است؛ بدین معنی که میانگین جامعه در این ابعاد بیش از مقدار مورد آزمون است؛ این نتیجه گویای این است که در روستای رادکان عوامل بررسی شده در افزایش توسعه روستا ناشی از گردشگری بوم‌گردی نقش بسیار مثبتی دارند؛ عامل چهارم (رونق‌بخش خدمات) با آماره ۹/۱۱ و عامل اول (اشتغال‌زایی) با آماره ۸/۶۲، بیشترین نقش را داشته‌اند.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد حضور گردشگران در روستای مدنظر باعث ارتقاء زندگی جامعه محلی شده است. ایجاد شغل‌های مرتبط با گردشگری، زمینه‌ساز جلوگیری از مهاجرت مردم روستا را به شهرهای بزرگ فراهم می‌سازد. تلاش برای توزیع عادلانه درآمد و رونق درست افزایش درآمدهای حاصل از گردشگری در منطقه، در پیشگیری از آثار منفی گردشگری در منطقه از جمله رقابت‌های ناسالم و بروز اختلافات محلی نقش مهمی را ایفا می‌کند.

از دیگر نتایج این پژوهش، تأثیر رونق گردشگری در منطقه بر حضور فعال زنان در فعالیت‌های اجتماعی، به‌ویژه تولید صنایع دستی بومی است. ایجاد انگیزه در زنان برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی مرتبط با گردشگری، از دیگر آثار مثبت رونق گردشگری در این روستا بوده است.

به طور کلی در زمینه‌های اقتصادی و زیست‌محیطی، مردم دیدگاه مثبتی به آثار این متغیرها داشته‌اند؛ برای نمونه مردم نگرش مثبتی به نقش بوم‌گردی در افزایش درآمد ساکنان یا حفظ گونه‌ها و جانوران بومی داشته‌اند که در نتیجه باعث به‌وجود آمدن نگرش مثبتی به آینده بوم‌گردی در میان ساکنان و این امر به صورت غیرمستقیم باعث حمایت

جامعه محلی از بوم‌گردی شده است. همچنین نکته جالب توجه این پژوهش آن است که آثار اجتماعی بوم‌گردی، برای نمونه نقش بوم‌گردی در ایجاد همبستگی میان ساکنان یا افزایش توانمندی محلی، به صورت مستقیم بر متغیر حمایت از بوم‌گردی اثر گذاشته و باعث شده است مردم با توجه به در نظر گرفتن آثار مثبت اجتماعی بوم‌گردی، از این امر استقبال کنند.

منابع

- ۱- اپلرود، مگان، (۱۳۹۳)، اکوتوریسم، اصول، تجربیات و سیاست‌ها، مترجم: نگار قدیمی، نشر افکار، چاپ اول، تهران، ۱۱۲.
  - ۲- اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری خراسان رضوی، (۱۳۹۶)، آرشیو آثار تاریخی و فرهنگی شهرستان چناران، مشهد.
  - ۳- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا، (۱۳۹۲)، توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، نشر نی، چاپ اول، تهران، ۳۲۸.
  - ۴- استانداری خراسان رضوی، (۱۳۹۵)، آخرین تقسیمات کشوری شهرستان چناران، مشهد.
  - ۵- اکرامی، غلامرضا، (۱۳۸۹)، رازهای معماری روستایی، مجله مسکن و محیط روستا، دوره ۲۹، شماره ۱۳۱، تهران، ۲۷-۵۰.
  - ۶- پورطاهری، مهدی، (۱۳۸۹)، کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه در جغرافیا، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران، ۲۳۲.
  - ۷- تولایی، سیمین، (۱۳۸۵)، بوم‌گردی با تأکید بر جاذبه‌های گردشگری استان گلستان، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۸، شماره ۵۸، تهران، ۱۱۳.
  - ۸- حجازی زاده، زهرا؛ رجائی ریزی، محمدعلی و حسینی امینی، حسن، (۱۳۹۲)، شناخت نقاط قوت و ضعف توسعه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: اکوموزه روستایی ایبانه اصفهان)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۲، شماره ۵، بابلسر، ۵۰-۷۶.
  - ۹- خازنی، شیلا و علی محمدی، پریسا، (۱۳۹۴)، معماری طبیعت‌گرا با رویکرد انسان و محیط، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و زیرساخت‌های شهری، چاپ اول، تبریز، ۲۶-۳۸.
- https://www.civilica.com/Paper-ICICA01-ICICA01_0734.html
- ۱۰- سرایی، محمدحسین و قاسمی، نرگس، (۱۳۹۳)، بررسی وضعیت گردشگری و بوم‌گردشگری شهر ورزنه، اولین همایش بین‌المللی علمی راهبردی توسعه گردشگری جمهوری اسلامی ایران، چالش‌ها و چشم‌اندازها، پژوهشگاه گردشگری جهاد دانشگاهی، چاپ اول، مشهد، ۲۴-۴۰.
- https://www.civilica.com/Paper-BCIT01-BCIT01_159.html

۱۱- شریفی، محمدامین و خالدی، کوهسار، (۱۳۸۸)، اندازه‌گیری و تحلیل سطح توسعه مناطق روستایی در استان کردستان با استفاده از روش‌های تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی، اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره ۱۷، شماره ۶۷، تهران، ۱۷۹-۲۰۲.

۱۲- صلواتی، مرتضی و گهروی، شبنم، (۱۳۹۳)، بررسی نقش فرهنگ و طبیعت در شکل‌گیری معماری اکولوژیک مسکن روستای ایبانه، چهارمین کنفرانس بین‌المللی توسعه پایدار و عمران شهری، مؤسسه آموزش عالی دانش‌پژوهان، چاپ اول، اصفهان، ۶۶-۴۹.

https://www.civilica.com/Paper-NCSDUS04-NCSDUS04_046.html

۱۳- عزت‌پناه، بختیار، نخعی، مهدیه و خداداد، مهدی، (۱۳۹۴)، امکان‌سنجی توسعه بوم‌گردی در شهرستان علی‌آباد کتول با مدل **GIS** و **SWOT**، اولین همایش ملی پیشرفت‌ها و چالش‌ها در علوم، مهندسی و فناوری، مؤسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی، چاپ اول، شیراز، ۵۸-۴۴.

https://www.civilica.com/Paper-SETCONF01-SETCONF01_031.html

۱۴- عنابستانی، علی‌اکبر، عنابستانی، زهرا و رومیانی، احمد، (۱۳۹۴)، گردشگری خانه‌های دوم روستایی تحولی در روابط شهر و روستا در ایران، نشر جهانی، چاپ اول، بجنورد، ۲۲۸.

۱۵- غیاثوند، احمد، (۱۳۸۷)، کاربرد آمار و نرم‌افزار **SPSS** در تحلیل داده‌ها، نشر متفکران، چاپ اول، تهران، ۲۸۲.

۱۶- فرجی‌راد، عبدالرضا و اسحانی، افشانه، (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر اقامتگاه‌های محلی (خوشه‌سار بوم‌گردی) بر ارتقاء سطح زندگی جامعه محلی) با تأکید بر روستای گرمه و شیب‌دراز، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، دوره ۸، شماره ۳۰، تهران، ۷۷-۶۳.

۱۷- لطفی، صدیقه، رمضان‌زاده لسبویی، مهدی و ابراهیمیان، مهناز، (۱۳۹۴)، سنجش نگرش مردم نسبت به نقش آموزش در تمایل به کارآفرینی بوم‌گردی (منطقه کویری و بیابانی خورویابانک)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۶، شماره ۲۱، بابل‌سر، ۷۶-۵۴.

۱۸- مسروری جنت، ندا و فلاحت، محمدصادق، (۱۳۹۴)، نقش بوم‌گردی در توسعه پایدار اکولوژیک (نمونه موردی: بوم‌گردی در پارک جنگلی لویزان)، اولین کنفرانس تخصصی معماری و شهرسازی ایران، مؤسسه عالی علوم و فناوری حکیم عرفی شیراز، چاپ اول، شیراز، ۳۴-۱۹.

https://www.civilica.com/Paper-AAUC01-AAUC01_271.html

۱۹- منافیان، هدا و دانشورعامری، ژیللا، (۱۳۹۳)، مطالعه کمبودهای خدماتی گردشگری روستای ایبانه از دید گردشگران، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۵، شماره ۲، تهران، ۳۵۰-۳۴۳.

۲۰- میرزاده کوهشاهی، مهدی و دهقانی، امید، (۱۳۹۵)، بررسی نقش پتانسیل‌های بوم‌گردی بندرعباس در جذب گردشگران، پژوهش‌نامه فرهنگی هرمزگان، دوره ۱۱، شماره ۲، بندرعباس، ۲۴-۶.

۲۱- نیک‌نژاد، مریم، مهدوی، علی و کرمی، امید، (۱۳۹۲)، آثار زیست‌محیطی گردشگری با تأکید بر اکوتوریسم، کنفرانس ملی مخاطرات محیط‌زیست، چاپ اول، لرستان (خرم‌آباد).

https://www.civilica.com/Paper-CEZ01-CEZ01_059.htm

- 22- Armstrong, R., (2012). **An analysis of the conditions for success of community based tourism enterprises**, ICRT Occasional Paper, No 21, Pp 1-52.
- 23- Buckley, R., (2009). **Ecotourism: Principles and practices**, CABI, Tourism Text, 1st Ed, 368, <https://books.google.com/books?id=qRzHnJgEiBEC>.
- 24- Fatimah, T., (2015). **The impacts of rural tourism initiatives on cultural landscape sustainability in Borobudur area**, Procedia Environmental Sciences, No 28, Pp 567-577.
- 25- Giampiccoli, A., & Kalis, J. H., (2012). **Tourism, Food, and Culture: Community-Based Tourism, Local Food, and Community Development in Mpondoland**, Culture, Agriculture, Food and Environment, Vol 34, No (2), Pp 101-123.
- 26- Hawkins, D. E., (2004). **A protected areas ecotourism competitive cluster approach to catalyse biodiversity conservation and economic growth in Bulgaria**, Journal of Sustainable Tourism, Vol 12, No 3, Pp 219-244.
- 27- Jaafar, M., Bakri, N. M., & Rasoolimanesh, S. M., (2015). **Local community and tourism development: A study of rural mountainous destinations**, Modern Applied Science, Vol 9, No 8, Pp 399-410.
- 28- James, G., Hosier, A., & Woo, G., (2002). **Using Cluster-Based Economic Strategy to Minimize Tourism Leakages [Z]**, Research Report Submitted to Global Economic Development Practice (GEDP), San Francisco, California, Pp 1-59.
- 29- Kontogeorgopoulos, N., Churyen, A., & Duangsaeng, V., (2014). **Success factors in community-based tourism in Thailand: The role of luck, external support, and local leadership**, Tourism Planning & Development, Vol 11, No 1, Pp 106-124.
- 30- Lee, T. H., Jan, F. H., & Yang, C. C., (2013). **Conceptualizing and measuring environmentally responsible behaviors from the perspective of community-based tourists**, Tourism Management, No 36, Pp 454-468.
- 31- Rebecca, Ch., Rose, B., & Bor, T., (2015). **Eco-Lodges, a Future for Sustainable Tourism in Kenya**, Journal of Tourism, Hospitality and Sports, No 8, Pp 37-41.
- 32- Stone, M. T., & Rogerson, C. M., (2011). **Community-based natural resource management and tourism: Nata bird sanctuary**, Botswana, Tourism Review International, Vol 15, No 1-2, Pp 159-169.
- 33- Suriya, K., & Gruen, C., (2012). **Souvenir production in community-based tourism and poverty reduction in Thailand**, The Empirical Econometrics and Quantitative Economics Letters, Vol 1, No 1, Pp 1-4.
- 34- Timothy, D., & Teye, V., (2009). **Tourism and the lodging sector**, Butterworth-Heinemann/Elsevier, 1st Ed., New York, United State of America, 270.
- 35- Trejos, B., Chiang, L. H. N., & Huang, W. C., (2008). **Support networks for community-based tourism in rural Costa Rica**, The Open Area Studies Journal, Vol 1, No 1, Pp 16-25.
- 36- Wood., (2002). **Megan Epler: Ecotourism, principles, practices & policies for sustainability/ UNEP**, 1st Ed., University of Minnesota, United State of America, 61. <https://books.google.com/books?id=TaAsAQAAAJ>.
- 37- Zeppel, H., (1998). **Tourism and Aboriginal Australia**, Tourism Management, Vol 19, No 5, Pp 485-488.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی